

RAXMATOVA Xolidaxon Xolikovna

*Buxoro davlat pedagogika instituti
“Ijtimoiy fanlar” kafedrası professori,
falsafa fanlari doktori(DSc)*

XOJA AHROR VALIY MUROSAYU MADORAGA OID QARASHLARINING AHAMIYATI

ЗНАЧЕНИЕ ВЗГЛЯДОВ ХОДЖИ АХРОРА ВАЛИ НА СОХРАНЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ДУХОВНОГО НАСЛЕДИЯ

THE SIGNIFICANCE OF KHOJA AHROR VALI'S VIEWS ON THE IMPORTANCE OF HERITAGE

Аннотация. Maqolada Naqshbandiya ta'limotidagi murosaga xos bo'lgan o'z-o'zini anglash, suhbat, nafsni tarbiyalash, kibrni yo'qotish, shukronalik, sabr, zikr, fikr va faqr kabi g'oyalari Yangi O'zbekiston sharoitida siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarning barqaror bo'lishidagi xizmati, bularning ma'rifatli jamiyatni barpo etishda barkamol avlod mafkuraviy immunitetini tarbiyalashdagi ahamiyati ochib berilgan.

Таянч сўз ва иборалар: Хожса Аҳрор Валий, тасаввуф, маърифатли жамият, сабр, шукр, суҳбат, инсонийлик, вақт қадри, мурося мадора, компромисс, нафс, ўзликни англаш

Аннотация. В статье анализируется роль нақшбандийских ценностей в формировании гражданского общества в современном Узбекистане. Особое внимание уделяется таким понятиям, как самосознание, суҳбат и самодисциплина. Автор исследует, как эти ценности могут способствовать укреплению межнационального согласия, развитию толерантности и формированию активной

гражданской позиции у молодежи. В качестве примера рассматривается опыт нақшбандийских братств в реализации социальных проектов.

Опорные слова и выражения: Ходжа Аҳрор Вали, мистика, просвещенное общество, терпение, благодарность, суҳбат, человечность, ценность времени, компромисс, нафс, самосознание

Abstract: The article studies the concepts characteristic of compromise according to the teachings of Naqshbandiy of self-awareness, suhbat, self-discipline, nafs, shukr, sabr, zikr and their significance in the conditions of New Uzbekistan, reveals the service to the stability of social, spiritual and educational processes, their significance in the development of the ideological immunity of the mature generation, in the formation of an enlightened society.

Keywords and expressions: Khodja Akhror Vali, mysticism, enlightened society, patience, gratitude, suhbat, humanity, value of time, compromise, nafs, self-awareness.

KIRISH

O'zbekistonda taraqqiyotning yangi bosqichi davrida ma'rifatli jamiyat qurish zarurati yuzaga chiqdi. Bu esa yangicha falsafiy dunyoqarashni shakllantirishni taqazo etmoqda. Yangicha dunyoqarashning asosi ijtimoiy falsafaning murosа tushunchasi yuksaltirish muammosini yangicha paradigmalar asosida hal etish vazifasini yuklamoqda. Shu bois, asrlar davomida jahon falsafasi, xususan milliy qadriyatlar asosida yoshlarda falsafiy mushohada, tafakkur etish ko'nikmalarini shakllantirishni uzluksiz ta'lim tizimiga kiritish, nazarimizda, milliy mentalitetimizning murosа g'oyasi asosida yanada yuksaltirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda falsafiy ta'limni rivojlantirishda Sharq allomalarining fundamental asarlarini ilmiy o'rganish muhim ahamiyatga ega. Naqshbandiylik ta'limotining yirik vakili va

islohotchisi Xoja Ahror(1404-1490) ma'naviy merosida jamiyatdagi insonlar bir-biri bilan murosayu madorada yashashining nazariy va amaliy tomonlarini o'rganib, asosiy e'tiborni insonning o'zini - o'zi anglashi, o'z qadrini bilishi masalasiga qaratadi. Buning uchun inson o'z tana istaklarining me'yorini bilishi va shunga munosib, nafsini jilovlab amal qilishi kerakligini ta'kidlaydi.

TAHLIL VA TADQIQOT NATIJALARI

Inson o'zi bilan o'zi va atrofdagilar bilan murosali yashashi uchun asosiy mezonlaridan biri uning o'zligini anglashidir. Xoja Ahror o'zlikni anglagan odamda mehr, muhabbat, muruvvat, murosa kuchli bo'lishi, butun borliqqa mehr va muhabbat nazari bilan qarab, murosa holatida bo'lishini quyidagi misralarda keltirgan:

Odami diyd astu boqiy po'st ast,
Diyd on boshad, ki diydi do'st ast. [2; 390]

Mazmuni:

Odamiy, ya'ni haqiqiy inson ko'zdir, boshqasi
hammasi po'stdir,
Ko'z agar do'st ko'zi bo'lsa, shundagina
ko'z bo'ladi.

Xoja Ahror bu bilan inson qalbi oynasi bo'lgan ko'zdan faqat butun borliqqa do'stona nazar, mehr-muhabbat porlab tursagina, haqiqiy inson nomiga uyg'un bo'ladi, deydi. Demak, barkamol avlod – o'zini anglagan, o'z qadr-qimmatini, hayot mazmunini, jamiyatdagi o'rnini bilgan va shunga munosib amal qiladigan murosali hayot tarzini kechiradigan shaxsdir. U biror nafasini ham behudaga sarflamaydi, chunki u umrini shu nafaslardan iboratligini biladi. Uning hamsuhbati yaxshi odamlar bo'ladi, chunki yomon hamsuhbat umrni, vaqtni nobud etishi, behuda sarflash ekanligini anglaydi. O'zini anglagan inson barcha borliq, mavjudlik, xususan boshqa insonlarni ham qadru-qiymatini biladi, chunki ularning har biri uning baxtiyor yashashi murosayu

madora, o'zaro tushunish, kelishuv, shukronalik lozimligini tushunadi. O'zini anglagan inson haqiqiy baxtiyordir. Chunki u hirsu havas, nafsu havo, zulmu sitamdan pok. O'zini anglagan inson sevimlidir. Chunki u barchani sevadi, mehr-muhabbat bilan nazar qiladi, insonlar, jamiyat bilan murosada yashaydi, bu esa unga nisbatan boshqalarda ham shunday pok, go'zal tuyg'uni uyg'otadi.

Demak, inson o'zi va atrofdagilari bilan murosayu madorada bo'lishi uchun o'zini anglashi kerak. Xoja Ahrorning fikricha, “odami nusxai jomi'a turur, ondog'kim, malakiy sifatleri bor turur va sab'iy va bahimiy sifatlardan ham xoliy ermastur”[2; 344]. Xoja Ahror Valiy bu iboralari bilan insonda ilohiy sifatlari bilan birga hayvoniy salbiy illatlar borligini ham ta'kidlab, insonni “nusxai jami'”, ya'ni borliqdagi bor narsalarni o'zida jam' etgan nusxa, deganlar. Ayniqsa, inson jamiyatda yashar ekan, u doimo xalq dardi bilan yashashi va uning dardiga darmon bo'lmog'i kerakligi naqshbandiylik g'oyasi ikkinchi Renessans davri mutafakkirlarining qarashlarida asosiy g'oya hisoblangan. Tasavvufiy ta'limotlarda asosiy e'tibor insonga, uning botiniy va zohiriy sifatlarini yuksaltirishga, iloh jamoliga yetish orqali mukammallik, yetuklik sirlaridan, zavqidan voqif bo'lishga da'vat etiladi. Insonni ma'naviy yuksalish va poklanishdan chalg'ituvchi boislari ko'p, - ular – nafs, shuhrat, boylik, unvon, obro', takabburlik, ixtilof kabilardir.

Ye.Berezikovning yozishicha, Xoja Ahror tabiiy ruh bilan inson ruhi o'rtasidagi bog'liqlikni, aloqalarni izlagan. Uni sirli bir holat chulg'ab olib, yaqinlari, tengqurlari davrasidan yiroqlashtirgan, mistik xayolot beorom ruhiga taskin bergan. [1;125] Xoja Ahror Valiy o'z – o'zidan yuksak axloqiy, ma'naviy, tasavvufiy jihatdan yuksak maqomga erishgan emas. Fikrimizcha, mutasavvifning falsafiy-axloqiy va antropologik qarashlarini shakllantirgan Naqshband tariqatidir. Adabiyotshunos olim Izzat Sulton fikriga ko'ra, Ahmad Yassaviy, Abdulxoliq G'ijduvoni, Bahovuddin Naqshband va Xoja Ahror Valiy ta'limoti o'rtasida “uzilmas aloqa” mavjud.

Agar Yassaviy inson o'zining azaliy pokligini saqlashi uchun bu dunyodan yuz o'girish, o'zini qiynaydigan ko'pgina "bu dunyo ehtirolari"ni yanchib, Olloh bilan yakka qolishi, ya'ni umrini odamlardan uzoqda, uzlatda, yolg'izlikda, toatibodat bilan o'tkazishi lozim, deb hisoblasa, G'ijduvoni "Dast ba kuru, dil ba yor" da'vati orqali insonni xalqi manfaatlari bilan yashashga, xalq ustiga tushgan yukni o'z ustiga olishga, halol mehnat qilib yashashga chaqirgan. Naqshband esa yuqoridagi da'vat oldiga ilohni qo'yadi: "Dil ba Yoru, dast ba kor" ("Dilingni Ollohga, qo'lingni ishga bag'ishla").

Xoja Ahror Naqshbandiya tariqatini davom ettirgan va XV asr naqshbandiya tariqatining davomchisi sifatida faoliyat ko'rsatgan. Faxruddin Ali Safiynig yozishicha, Xoja Ahror aytdilar: "Hazrati Abdulxoliq quddusi sirrahuning so'zlari tururkim: "Shayxlik eshigin bog'lagil, yorliq eshigin ochg'il, xilvatning eshigin bog'lagil, suhbatning eshigin ochgil", "Xalqdin og'irlik(ni) ko'tarmak kerak va bu muyassar bo'lmas, magar halol kasb bila "Dast ba kuru, dil ba yor" degan so'z xojagon tariqatlarida amri muqarrar turur". [2; 301]

Bu so'zlarda Xoja Ahror Yassaviydan keskin farq qiluvchi g'oyani ilgari suradi, u G'ijduvoni va Naqshbandga ergashadi. Inson shayx, ya'ni bir unvon yoki martabaga ega bo'lishi muhim emas, balki, boshqa insonlarga yor, do'st, hamdard bo'lishi kerak; xilvatda yurish insonga xos xislat emas, yon-atrofdagi odamlar bilan hamsuhbat, ularga hamdard yashash zarur.

Halol mehnat qilib, kishilarning ehtiyojini chiqarmoq, dardini yengillashtirmoq insonga xos fazilatdir. Kasb-kor qilib yashash va dilda Ollohni yodlash, e'zozlash yonma-yon keladigan xislatlar sirasiga kiradi, Ollohni e'zozlash uchun xilvatga chekinish, boshqalardan uzoqlashish shart emas. Inson, u kim bo'lishidan qat'iy nazar, yonidagilar, boshqalar xayoli, tashvishi bilan yashashi lozim, chunki, mutasavvif fikricha, "boshqa kishining murodiga ish etmaq ulug' ish turur". "Darvishlikning xulosasi ul turukim, hamma kishidan yuk tortur va hech kishiga yuk

qo'ymas na suvrat yuzidin, na ma'naviy yuzidin, ..." [2; 304].

Xoja Ahror Valiynig murosa falsafasiga doir asosiy g'oyalaridan bo'lgan qalbni asrash, yomon hamsuhbatlardan uzoqlashish, yaxshi hamsuhbatning inson kamolotiga oid g'oyalari hozirgi kunda barkamol avlod tarbiyasi uchun ularning ongi va qalbini turli ma'naviy tahdidlar: diniy ekstremizm va fundamentalizm, ommaviy madaniyat, korruptsiya, odam savdosi, boqimandalik, giyohvandlik kabi illatlardan asrashda yordam beradi.

Xoja Ahror borliq masalasi bo'yicha gapirar ekanlar mavjud, bor narsalar haqida fikr yuritganda jonsiz, jonli mavjudotni tilga oladilar. Ularni borligini inkor etmaydilar, lekin ularning ilohiy mohiyatini anglash uchun ularga me'yoridan ortiq bog'lanmaslik kerak, deyдилar. U kishi aytdi: "Dunyoning hammasi ortiqchadir; magar besh narsasi (ortiqcha emas): jonni saqlab turadigan non; tashnalikni ketkazadigan suv; satri avrat bo'ladigan libos; amal qiladigan ilm; unda yashaydigan maskan." [6; 59] Xoja Ahror Valiyni dunyodagi narsalardan besh narsa inson uchun zarur deganidan shunday fikrga kelish mumkinki, u kishi quyidagilarni inson uchun muhim degan:

1. Inson tanasi me'yorida ishlashi, ya'ni u banda sifatida o'zining haqqini ado etishi uchun zaruriy miqdordagi oziq-ovqatni me'yorida iste'mol etishi kerak, chunki u nurga aylanadi va quvvat bo'ladi;

2. Inson tanasi sog'lom bo'lishi uchun uni zaruriy miqdordagi suyuqlik bilan ta'minlash lozim;

3. Inson jamiyatda xizmatda bo'lishi, insonlar bilan munosabatda kirishi, issiq-sovuq havodan himoyalaniishi uchun zarur kiyim-kechak, ya'ni libos kerak;

4. Amal qiladigan ilm, ya'ni ilmeki, insonni holatini yaxshilash, jamiyatdagi o'z o'rmini topish va o'zgalarga ezgulik qilishga yordam beradi, keraklidir;

5. Inson yashash, ilm olishi, kamol topishi uchun zarur bo'lgan maskan – uy-joy, maktab, o'quv va kasb-hunar o'rganadigan, mehnat qiladigan joylar zarur.

Mazkur fikrlardan kelib chiqib, mutasavvif borliqning ilohiy mohiyatidan kelib chiqib, borliqqa me'yor darajasida munosabatda bo'lish murosali hayot kechirishning asosiy shartlaridan biri ekanligini ta'kidlaydi. Tasavvuf ahli uchun vaqt juda qadrlı bo'lgan. Naqshbandiya ta'limotida Bahouddin Naqshband vuqufi zamoniy – zamon, vaqtdan ogoh bo'lishni asosiy tamoyil sifatida kiritgan. [3; 244] Xoja Ahror Valiyning ma'naviy merosi mutasavvifdan vaqt xususidagi hikmatli so'zlar va ezgu fikrlar saqlanganini ko'rsatadi. Vaqt – murosfa falsafasining muhim tushunchasidir. Vaqt falsafiy tushunchasi olam atributi bo'lib, barcha ob'yektlar mavjudligining davomiyligi va holatlar almashinuvinıg izchilligini xarakterlaydi. Qadimdan hozirgi kungacha bu muammo faylasuflarni bahs mavzui bo'lgan va bo'lmoqda. Sitseron "Falsafa Falesdan boshlanadi, u birinchi edi," deb aytgan. Ana shu inson, ya'ni Fales: "Hammadan donoroq narsa nima?" degan savolga, "Vaqt" deb javob berib, "Chunki yolg'iz vaqtgina hamma narsani oydinlashtiradi",-degan. Qadimgi Yunonistondagi yetti yetakchi faylasufning biri Biant: "Eng yaxshi maslahatchi kim?" deb so'raganda, "Vaqt" degan. Boshqa yunon faylasufi Lukresiy Tit Kar – "Vaqt ildamlagani sayin buyumlarning mohiyati ham o'zgara boradi", degan. Markaziy Osiyo mutafakkirlari ham vaqt haqida mushohada qilganlar va tadqiqotlar olib borganlar.

Xoja Ahror Valiyning vaqt to'g'risidagi fikrlari tasavvufiy mazmundadir. Qur'on tafsiriga oid saqlangan rashhalarining 16-chisida shunday yozilgan: "Kulla yavmin huva fi sha'n" oyatida so'zlar aytdilar. Ul asnoda taqrib bila oytdilarkim: "Baqoun ba'd al fano." "Va yana bir ma'nosi ulkim, har bir onda va zamonning ajzolaridan juz'i lo yataxayyalarida asmoi zotiyaning osoridankim, onda onga xorojda mazohir yo'q turur, o'zida asare topar. Va bu osori mutanavviya va mutalavvinani onan fi onan o'z botinida idrok etar va asarlarining ixtilofi e'tibori bila har birining orasida zamonlarning aksar zamonida imtiyoz etar va bu bag'oyat nodiru oliy turur. Arbobi valoyati xossadin afrodi insoniynıg akmalig'a bul ma'ni bar sabili nadra hosil bo'lur".

Xoja Ahror Valiy bu rashhalari orqali vaqtda, ya'ni har kuni, har on, har nafasda butun olam, inchunin insonda holatlar o'zgaradi, ya'ni ularning mavjudligi bardavom bo'ladi demoqda. "Kulla yavmun huva fi sha'n" – "Har kuni sha'ndir" – oyatida sha'n – koru hol, ish holat ma'nosida bo'lib, har kuni butun olam doimo ishda, ya'niki harakatda bo'lib, holati, darajasi o'zgaradi degani. Xoja Ahror Valiy bu oyatni tafsirida "Baqoun ba'd al fano", ya'ni fanodin keyingi baqo deganlar. Bu yerda vaqtga nisbatan baqo va fano tushunchalari qo'llanilmoqda. Baqo – boqiy, abadiy bo'lsa, fano-foniy, o'tkinchi, o'zgaruvchandir. Inson foniy, o'tkinchi narsalardan uzilsa – fano holatiga yetadi. Fano holatida ya'ni boshqa narsalardan mosivo bo'lib, Tangri bilangina bog'lanib, xolis, tama'siz, riyosiz mehnat qilsa boqiylik, abadiylik bilan hayot kechiradi va baqo darajasiga yuksaladi.

Xoja Ahror Valiy rashhalari orqali inson vaqtini eng komili mukammal inson oxirgi zamon payg'ambari maqomini olgan Muhammad (s.a.v.) bilan muntazam, doimiy bog'lanib, ishga sarf etsa, ya'ni u kishining go'zal axloqlari bilan bezanib, u kishining mislsiz sifatlarini olsa, Haq bilan ham bog'langan bo'ladi, deydi. Bu bog'lanish qalbda voqe' bo'ladi. Xoja Ahror Valiy vaqtning ilohiy mazmun egallashi, ya'ni insonga ilohiy nazar bo'lishi, avvalo inson holati – axloqi, sifatlariga bog'liqligi va ikkinchidan, bunday vaqt makoni qalb bo'la olishini ko'rsatadi. Ya'ni vaqt inson holati va makon – qalb bilan bog'liq holda ilohiy mazmunni olib biladi.

Xoja Ahror takror-takror yozadi: "Maskani agar baland – yaxshi yoki boshqacha bo'lib, o'ziga kifoya qilsa juda ulug' ish bo'ladi, yeyish agar oyoqdan qolmaydigan miqdorda bo'lsa, qanoat bisyor yaxshidir. Kiyinish agar issiq-sovuqdan asraydigan miqdorda bo'lsa, yetarlidir." [10; 106] Ko'z ko'rish uchun, quloq eshitish uchun bo'lgani kabi, qalbning sifati Haqdan ogoh bo'lishdir va unda g'ayr – nafs istaklari bo'lmasligi lozim. Dilni ogohlik holatida asrashda nafas olishning ahamiyatini Xoja Ahror ta'kidlaydi. Darhaqiqat, nafas olish insonni butun olam quvvatlari bilan bog'laydi.

Xoja Ahror insonni o'zgalar bilan murosada yashashi uchun asosiy to'siq kibru havo, manmanlik ekanligini anglab kishilarni faqru fano, kamtarin bo'lishga chaqirganlar. Fikrimizcha, Xoja Ahror butun olamni "kasrat" va "vahdat" tushunchalari bilan izohlaganlar. Ular kasratni mavjud, yaratilgan, xalq qilingan, ammo Haq Jamolu Jalolining tajalliysi deganlar. Shuning uchun kasrat – ko'plik, mavjud, ko'rinib turgan borliqqa yaxshi, basirat ko'zi bilan, mushohada, muroqaba bilan qaralsa vahdatni o'zini ko'radilar, chunki ular mohiyatan bir va bordirlar. Bu holatni Xoja Ahror Valiy quyidagicha izohlaydi:

Tu mabosh aslo, kamol in astu bas,
Rav dar o' gum shav, visol in astu bas.

Mazmuni:

Sen o'rtadan ketgin, foni bo'l, kamol shudir,

Borgin unda (Haqda) nest bo'l, visol shudir.

Demak, Xoja Ahror asarlarida borliqdagi bor narsalar "kasrat" va "vahdat", "foni" va "boqiy", "o'zgaruvchan" va "o'zgarmas", "sarob" va "asl" sifatida tahlil etilgan va inson kasratga yo'qlik, fano ko'zi bilan qarasa, vahdat, tavhid, ahad maqomiga yetishi, o'zgaruvchan, beqaror narsalardan o'zgarmas, boqiy, asl narsaga bog'lanib, olamda o'z o'rnini topa olishi mumkinligi qayd etilgan. "Haqiqiy saodat siniqlikda, faqirlikda, o'zligidan yo'qlikda, o'zidan ogohlikdadir", - deydi Xoja Ahror Valiy.

Xoja Ahror Valiy fikricha, inson insoniy murosada darajasida bo'lishi uchun g'aflatda qolmasligi, nafs va shaytondan ogoh bo'lishi lozim. Xoja Ahror Valiy: "G'aflat uyqudandir va uyqu suvdan va suv (ko'b) taomdin. Har kimki, kam yesa hozir bo'lg'ay va har kimki ko'b yesa g'ofil bo'lg'ay", [9; 304] deb taom yemakka doir qator quyidagi o'gitlarni aytganlar:

- Me'da taomning joyidur. Har nimaeki anga yuborsang, agar halol bo'lsa toatga quvvatdur. Va agar shubhali bo'lsa Haq yo'lin sanga berkitur. Va agar harom bo'lsa, ma'siyat tug'or.

- Taomni andog' yegilki, san ani yegaysan, na ul sani yegay. Agar san oni yesang hammasi

nur bo'lur va agar ul sani yesa hammasi zulmat bo'lur.

So'fiylarni "nafsi o'lik, qalbi tirik" deb ta'riflaganlar. Xoja Ahror Valiy ham nafsga shunday ta'riflar bergan: "Har narsa to tirikdur tozadur. Vaqteki o'lsa, nopok bo'lur, magar nafski tirik bo'lsa, nopokdur va o'lsa pokdur", "Haq subhonahu va taolo buyururki, "Va a'riz anil-johiliyn", ya'ni yuz o'girgil nodonlardin. Nafs nodonlarning nodonrog'idir, kerakdurki, andin yuz o'girsang va xilofin olsang". [9; 341] Inson murosali hayot kechirishi uchun asliga uyg'un bo'lishi uchun nafsining yomonliklarini anglashi, unga qarshi turish lozim, deydi Xoja Ahror Valiy. Murosali inson nafs tarbiyalangan insondir. Shuning uchun nafs bilan bog'liq mutafakkirlarning qarashlarini o'rganish ahamiyatlidir.

Mutasavvif murosaga doir qarashlarida nafsni tiyish bilan inson komillikka erishishi mumkin, deydilar. Uning fikricha, insonda qalb hamda nafs bor. Xoja Ahror Valiy "Bu ikki narsa shunday iste'dodga egaki, qahr va lutf sifatleri ularda aks etadi. Nafs-parvardigorning qahr mazharidir", -deydilar. [6;58] Mutasavvifning ta'kidlashicha, dil ya'ni, qalb lutfning makoni bo'lib, nafs Ollohning qahr-g'azabiga sabab, barcha yomonliklarning asosidir. Xoja Ahror Valiy nafsning Olloh tomonidan ehtiyojlarini qondirish uchun berilganligi va shuning uchun keragidan ortiqcha, me'yorida oshgan nafs zararli ekanligini uqtiradi. Nafs istagi yeyish, kiyish, zeb - ziynat, shahvat, mol - dunyo kabilarga me'yorida ko'p bog'lanish insonni tubanlashtiradi. U mol-dunyo, mansab, nafs istaklari uchun hayvoniy holatga tushadi. Xoja Ahror Valiy "Haqiqiy maqsad odamzot Haqdan boshqaga giriftor bo'lishdan xalos bo'lsin", "insoniylik haqiqati Haq subhonahudan boshqaga giriftor bo'lishdan ozod bo'lish" ekanligini ta'kid etadi. [6; 66]

"Rashahot" muallifi as-Safiy Xazrati Xoja Axrori xalqqa manfaat yetkazishdek bagrikenglik ruhiyati qamrab olganligi hakida sermazmun hikoyalarni keltirgan. Xoja Ahror

otalarining Kalas degan yerda ziroatlari bo‘lib , otalari bir kuni turkiy yigit bilan g‘allani Xojaga yuboradilar. Xoja g‘allani joylashtirish bilan band bo‘lganlarida turkiy yigit ketib qoladi. Bundan xijolat bo‘lgan Xoja Ahror g‘allani quyib yigitning orqasidan yuguradilar. Shaharning yarim yo‘lida yigitni topib, unga minnatdorchilik bildiradilar. Shunda sahroyi yigit Xoja Axrordagi bag‘rikenglikdan taajjubga tushib, “Siz turk mashoyixlarining “Har kim ko‘rsang Xizr bil, har tun ko‘rsang Qadr bil” degan so‘zlariga amal qilar ekansiz”, -deb uning haqqiga duo qiladi.[8;101]

Xoja Ahror Valiy dangasalik, mehnatdan qochish, vaqtni behuda o‘tkazish, turli behuda gap so‘zlar, g‘iybat, bo‘hton ziddiyatlarning keltirib chiqarishini juda yaxshi bilganlar. Xoja Ahror xojagon-Naqshbandiya tariqatining asosiy mohiyatini shunday belgilagan edilar: “Xojagon tariqati darveshlarining udumi shundan iboratki, ular o‘zlarining barcha himmatlarini biror ish bilan mashg‘ul bo‘lishga sarf qiladilar”. [10; 69]

Insonlar orasidagi murosali munosabat qalb holatiga bog‘liq. Qalbni poklashda zikr – Olloh va uning ne‘matlarini yodlash amaliyotining ahamiyati kattadir. Xoja Ahror “Zikri dil” haqida fikr yuritib, Olloh zikri dilda bardavom, doimiy bo‘lishi kerakligini uqtiradi. Mutasavvif risolada bu dunyoning o‘tkinchi ekanligi, molu – dunyo, boylik, yil, kun hammasi bir kun ko‘ngildan mahv bo‘lishi, shuning uchun, ko‘ngil va fikrni zikr ila munavvar etmoq kerakligini quyidagi misralarda ifodalaydi:

Har nafasni dami oxir bilibon,
Anda bu nav’ taalluq qilibon,
Zikri mazkurga bo‘lg‘il mashg‘ul,
Bu yo‘sinliqki, degumdur sanga yo‘l.

Mutasavvif butun hayotlari davomida odamlarni iymon e‘tiqodga, har doim faol bo‘lishga, butun kuchini tinchlik uchun, odamlar bilan murosada yashash uchun sarflashi kerakligiga da‘vat qilganlar. Mana shu xususda “Rashahot”da avlodlarga qilgan quyidagi qimmatli pand – nasihatlarini o‘qiymiz: “Ko‘cha

– kuyda bo‘lsa ham bir foydali ish bilan mashg‘ul bo‘ling. Xalq sizning bu ishingizdan manfaat topsin. Siz ham o‘shanda o‘zligingizni anglaysiz. Qisqa vaqt ichida biror kasb o‘rganishga harakat qiling. Shunda kishilar nazarida siz o‘ylagandek yaxshi qiyofangiz paydo bo‘ladi”.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Xoja Ahror Valiyning aql – zakovati, murosali falsafasiga doir ilmi, muqaddas islom dini va falsafasi, naqshbandiya tariqatining rivojiga katta hissa qo‘shgan piri murshid sifatida hozirgi kunda ham ibrat maktabidir. Inson o‘zi bilan o‘zi va atrofdagilar bilan murosali yashashi uchun asosiy mezonlaridan biri uning o‘zligini anglashidir. Xoja Ahror Valiyning murosali falsafasida o‘z-o‘zini anglash murosali hayotning asosi ekanligini ta’kidlangan.

Mutasavvifning ijtimoiy hamkorlik, ahillik va tinchlikka doir g‘oya va tajribalari milliy g‘oyamizning tarixiy, falsafiy ildizlaridan biridir. Xoja Ahror Valiyning ijtimoiy himoya sohasidagi faoliyati va ta’limoti O‘zbekistonning yangi bosqichidagi taraqqiyot tamoyillarining mazmun-mohiyatini yoritishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Березиков Е. Святые люди Туркестана. –Т.: Камалак, 1992.
2. Фахруддин Али Сафий. Рашахоту айнилхаёт (Оби хаёт томчилари) / Нашрга тайёрловчилар: Маҳмуд Ҳасаний, Баҳриддин Умрзоқ. – Тошкент: Абу Али ибн Сино, 2004. – Б 390.
3. Г.Н.Наврўзова. Хожа Баҳоуддин Нақшбанд ҳаёти ва маънавий мероси [Матн] – Тошкент: Фан, 2021. – 244 б.
4. Березиков Е. Святые люди Туркестана. –Т.: Камалак, 1992. – Б. 125.
5. Султон И. Баҳоуддин Нақшбанд абадияти. –Т.: Фан, 1994. – Б. 10.

6. Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор. Фикроти Аҳрорийя. /Табаррук рисоалар /Нашрга тайёрловчи,: Маҳмуд Ҳасаний, Баҳриддин Умрзоқ, Ҳамидуллоҳ Амин. - Тошкент: Адолат, 2004.

7. Мирзо Кенжабек. Дунёнинг муршиди. Ҳазрати Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор: “Рисолайи Волидийя” назмий таржимаси қисқа шарҳи. -Тошкент: Фан, 2004. –Б 35.

8. Raxmatova X.X. Hoja Ahror Valiy ma'naviy merosida murosa falsafasiga doir g'oyalar tahlili. -Buxoro: Sadriddin Salim Buxoriy. 2023. –230-Б.

9. Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор. Жавомиъ ул-калим /Табаррук рисоалар/ – Б. 340.

10. Валихўжаев Б.. Хожа Аҳрор тарихи. Тошкент, 1993.

